

ILLUSTRATIONER: LISBETH E. CHRISTENSEN

ER DET VIRKELIG SKET –

En voldtægt er belastende i sig selv – men det kan det efterfølgende forløb også være. Hvordan kvinden, der anmelder overgrebet, bliver mødt af politi og retsvæsen, får betydning for rehabiliteringen efter det seksuelle overgreb.

Efter en voldtægt eller et voldtægtsforsøg beretter mange kvinder om reaktioner som chok, fortvivlelse og magtesløshed. De giver udtryk for større skepsis over for andre mennesker, tab af overblik over deres livssituation og usikkerhed i at håndtere de oplevede forandringer efter det seksuelle overgreb. Tanker om egen andel i overgrebet og vurdering af egen skyld er andre reaktioner.

Et sådant reaktionsmønster risikerer at blive skærpet, når kvinden anmelder voldtægten og hos politi og retsvæsen oplever at møde skepsis, hvor hun havde forventet at møde omsorg. Det fremgår af en undersøgelse af kvinders reaktioner på retspraksis efter politianmeldelse af voldtægt, som Center for Voldtægts ofre i København har gennemført i 2005-2006. Undersøgelsens resultater er samlet i rapporten "Er det virkelig sket? En undersøgelse af kvinders reaktioner på retspraksis efter politianmeldelse af voldtægt", som udkom december 2006. (se faktaboks)

I undersøgelsen indgik 15 kvinder, der i kvalitative interview har fortalt om deres oplevelse af mødet med det danske retsvæsen fra politianmeldelse til domfældelse. Kvinderne er udvalgt i en given periode og har modtaget psykologhjælp af undertegnede.

Kvindernes udsagn er blevet beskrevet og analyseret ud fra et narrativ inspireret perspektiv for at give indblik i, hvorfor mange kvinder kan opleve det som en yderligere belastning, når de anmelder til politiet og møder retssystemet.

Selvbillede

Sædvanligvis har vi som mennesker flere forskellige historier og dermed handlemuligheder med os, der kan bidrage til at løse et givent problem. Vi har en historie eller et narrativ om os selv, der ikke er ukompliceret, men som sædvanligvis fungerer. Når der pludselig opstår en situation, hvor verdensbilledet og forståelsen af os selv bliver ry-

stet, bliver det også til en oplevelse af, at væsentlige og hidtidige narrativer og strategier ikke kan anvendes i samme grad som tidligere.

Det gælder også kvinder udsat for seksuelle overgreb. De har det til fælles, at de været i en situation, hvor de på et eller andet tidspunkt har følt sig afmægtige og ude af stand til at betjene sig af vanlige handlemåder og hidtidige fortællinger. De har været i en situation, hvor betydningsfulde og handlevejledende fortællinger midlertidigt er brudt sammen, hvor de har været uforberedte og uden den normale erfaringsramme at handle ud fra.

Ud over at blive til en oplevelse af ikke at kunne handle adækvat i overgrebssituationen får oplevelsen af den seksuelle krænkelse også indflydelse på mange kvinders selvbillede efterfølgende. Den nye historie, som kvinder skal til at fortælle efter det seksuelle overgreb, er også historien om den måde, de skal opfatte sig selv på. Selvusikkerhed er en væsentlig følge for mange af kvinderne.

Som en kvinde sagde: "For at ride det op, så er jeg blevet i tvivl om, hvorvidt jeg egentlig er den, jeg tror jeg er. Kan jeg stole på mig selv? Er jeg stærk nok til at klare mig, når det kommer til stykket? Det er en tvivl, jeg har. Om jeg egentlig er så stærk, som jeg troede jeg var!"

Kvinderne taler om et forandret selvbillede, som de skal i gang med at forholde sig til gennem fortælling til og forhandling med familie, venner, politi, advokater og andre. De skal finde strategier, som skal give subjektiv mening.

Ingen historier er mere rigtige end andre, men nogle vil altid være mere dominerende end andre. Efter et seksuelt overgreb vil den dominerende historie hedde: Jeg er en kvinde, der har været udsat for en voldtægt. I forhold til denne fortælling handler det ikke blot om at have eller finde et narrativ, der giver dem en selvforståelse, men om at finde en acceptabel selvforståelse, så de kan forstå sig selv som værdige og kompetente mennesker, der kan handle.

► ► ► Retspraksis

For mange kvinder er det første gang, at de kommer i kontakt med politiet, når de anmelder en voldtægt eller et voldtægtsforsøg. Det kan i sig selv være overvældende.

Men der er samtidig en række forhold, som den enkelte kvinde skal forholde sig til og ofte vil blive påvirket af. Blandt andet vil hun komme til at forstå, at hun ikke er part i sin egen sag, men vidne, og at hun fra anmeldelse til domfældelse skal indrette sig på procedurer, som positionen som vidne foreskriver.

Kvindens beretning om det seksuelle overgreb bliver til en vidneforklaring. Kvinden indtager en position på linje med andre vidner i sagen og er i modsætning til den formodede gerningsmand forpligtiget til at tale sandt. Hun har ret til en bistandsadvokat, men bistandsadvokatens væsentligste opgave er at bistå med information og vejledning og at rejse erstatningskrav. Vedkommende har for eksempel ikke beføjelser til at stille spørgsmål til mandens forklaring, når sagen kommer for retten.

Lovbryderen afhøres derimod med en sigtets rettigheder og har ret til at have en forsvarsadvokat ved sin side, der i en given retssag kan stille spørgsmål til kvindens forklaring.

Det gode vidne

Kvinder anmelder i tillid og af nød. De henvender sig til politiet, for at retfærdigheden skal ske fyldest, og undersøgelsen viser, at kvinderne i vid udstrækning forsøger at indrette sig på og tilpasse sig de krav og procedurer, som retssystemet opstiller.

Flere af kvinderne fortæller, hvordan de undrer sig, frustreres og bliver kede af politiets adfærd og indstilling, men det er karakteristisk, at de bider eventuelle frustrationer i sig for at kunne bidrage med de oplysninger, som politiet efterspørger. De indtager positionen som "det gode vidne" og gør sig umage for at besvare de mange spørgsmål, som politiet stil-

ler så præcist og rigtigt som muligt. Kvinderne fortæller, at de i afhøringssituationen får en fornemmelse af, at de skal bevise noget bestemt, til tider overbevise politiet om, at overgrebet har fundet sted.

Deres ønske om støtte og behov for at få hjælp må vige til fordel for politiets efterforskning. Som en kvinde beskriver det: "Da jeg kom, var det noget i retning af: Tag jer af det, jeg har været udsat for, så jeg kan blive fri og normal igen."

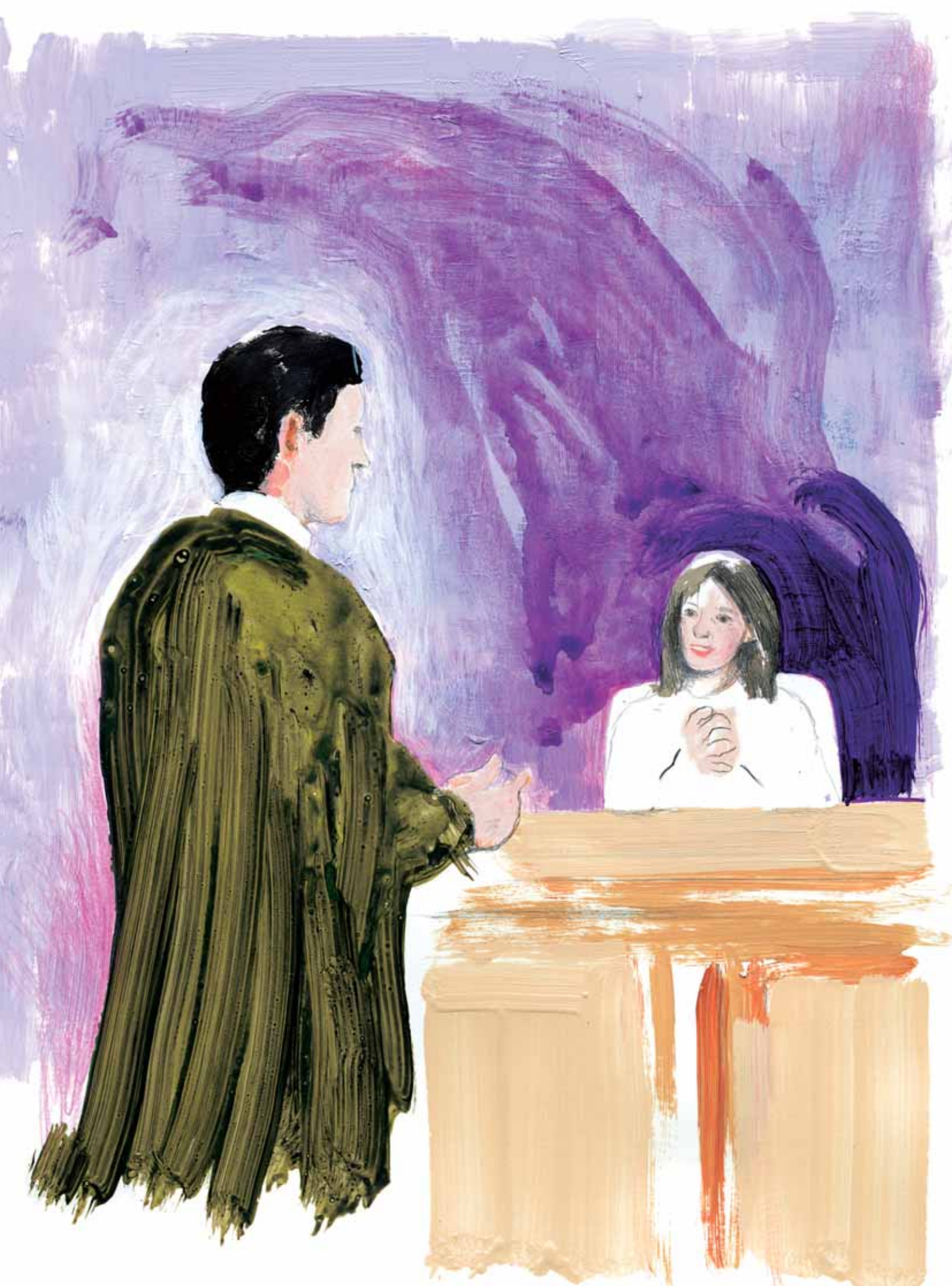
I en situation, hvor det normale er sat ud af funktion, får kvinderne brug for andres forståelse og omsorg. Også for politiets. Kvinderne har behov for den hjælp og den beskyttelse, som politiet og det øvrige retsvæsen repræsenterer. Derfor vil de gå langt for at opbygge en konstruktiv relation til politiet, repræsenteret ved den kriminalassistent, der afhører dem. En relation, som kan udtrykkes/illustreres således: "Vi er samarbejdspartnere. Vi er fælles om noget, der skal tjene et fælles formål. Jeg gør mit til, at det skal lykkes. Jeg hjælper retssystemet. Og så hjælper retssystemet også mig."

Denne narrative strategi hjælper kvinderne til at opretholde et billede af, at de kan gøre en forskel, som et modsvar til overgrebssituationen, hvor mange oplevede, at de ikke kunne stille noget op.

Samarbejdet med politiet i afhøringssituationen kan derfor medvirke til at skabe en form for mening og struktur i en kaotisk situation. Hvis strategien "at være samarbejdspartner" bliver oplevet som tilfredsstillende, vil det være forholdsvis ukompliceret for kvinden at finde en fortælling, der vedligeholder den positive vinkel: "Jeg er god nok i denne sammenhæng. Min forklaring er med til at hjælpe politiet. Min historie er betydningsfuld."

I modsat fald, viser undersøgelsen, er det nødvendigt for kvinden at forandre den eller de narrative strategier for stadig at kunne fastholde en position, der, i mødet med politiet, opleves meningsfuld.

Rapporten bag

Artiklen bygger på resultater og tendenser fra Anitta Guldbergs rapport "Er det virkelig sket? En undersøgelse af kvinders reaktioner på rets praksis efter politianmeldelse af voldtægt" (december 2006). Rapporten er udgivet af Center for Voldtægts ofre og kan downloades i pdf-format fra www.centerforvoldtægts ofre.dk > Nyheder.

Undersøgelsens resultater er rettet mod politi, advokater, dommere og andre professionelle, der beskæftiger sig med kvinder udsat for seksuelle overgreb. Formålet er, at de bliver gjort bekendt med kvinders oplevelser af mødet med politi og retsvæsen, så at kvindernes informationer og oplysninger videregives til politi/retsvæsen under omstændigheder, der tjener formålet – og ikke modarbejder formålet.

► ► ► Den meningsfulde position

"Måske er det min egen skyld ...".

Nogle kvinder henter tidligere narrative strategier i afhøringsituationer, strategier, som de benyttede sig af umiddelbart efter det seksuelle overgreb. Andre kvinder udvikler en ny strategi, hvis politiet stiller dem spørgsmål, som efter deres mening sætter deres troværdighed over styr. De forsøger at vedligeholde alliancen med politiet ved at se kritisk på sig selv og deres egen forholdemåde i forbindelse med overgrebet efter devisen: "Når politiet bliver ved med at spørge mig, må der jo være noget om det".

Idet kvinderne selv er i tvivl om den værdi, de skal tillægge det, der er sket, finder eller underbygger de hellere en forklaring, der kan være med til at fastholde deres position i forhold til politiet.

"Jeg yder ikke den præstation, jeg skal ...".

Fokus på egen præstation hos politiet bliver en anden narrativ strategi. Flere af kvinderne udtrykker i interviewene usikkerhed i forhold til den præstation, de leverer. De fortæller, hvordan det er svært at give den af politiet efterspurgt sammenhængende forklaring, fordi det endnu ikke hænger sammen for dem. Mange spørgsmål og en oplevelse af skepsis fra politiets side får den indflydelse på flere af kvinderne, at de anfægter deres egen kompetence som det gode vidne. En strategi bliver: "Politiet er i tvivl om kvaliteten af vores samarbejde. Jeg ikke er god nok. Jeg gør ikke det, jeg skal, for at hjælpe politiet."

"Måske er der ikke sket noget særligt ...".

Nogle kvinder reagerer på politiets mange spørgsmål og behov for detaljeringsgrad ved at bagatellisere det, der er sket. En narrativ strategi bliver at så tvivl om den værdi, det seksuelle overgreb kan tillægges, endog at sætte spørgsmålstejn ved, om det er et overgreb, der har fundet sted. En strategi, der kan formuleres sådan: "Jeg kan godt forstå po-

litiet. Jeg spilder deres tid. De ved, hvad de taler om."

Kvinderne oplever dilemmaer, som de forsøger at løse på en sådan måde, at de anvender selvundertrykkende strategier, hvor de kommer til at krænke sig selv. Paradoksalt nok kan politiets skeptiske holdning således komme til at spille sammen med kvindernes manglende overblik, tvivl, og deres stille håb om, at overgrebet måske alligevel ikke var så alvorligt.

Ventetid

Andre forhold, af betydning for kvindernes oplevelse af rets praksis, er efterforskningsperiodens længde, som kan strække sig fra måneder til år, hvor kvinderne oplever sig frakoblet og uden indflydelse på sagens udvikling.

Kvinderne befinder sig efter overgrebet i en situation, hvor de skal finde frem til fortællinger om de betydninger, det seksuelle overgreb skal tildeles. De skal i gang med en proces, hvor de skal indoptage fortællingen om voldtægten i fortællingen om sig selv, og de skal i denne proces forsøge at rekonstruere sig selv, helst som en, der har kontrol og handlemuligheder.

Men kvinderne fastholdes i en afmagtssituation, så længe retsprocessen kører. Indtil sagen afgøres, kan det være vanskeligt at integrere og udvikle en meningsfuld fremstilling af det seksuelle overgreb. Kvinderne fastholdes i det, der er sket, og oplever ikke at kunne komme videre med deres øvrige liv. De må, som da overgrebet fandt sted, lade andre råde og indrette sig efter omstændighederne.

Samtidig oplever flere af kvinderne, at de ikke orienteres i tilstrækkelig grad om politisagens udvikling. Det er en væsentlig usikkerhedsskabende faktor. Det er, som om der bliver sagt: Der sker noget meget vigtigt i dit liv, men det foregår bag lukkede døre et eller andet sted. Du har ikke adgang til det eller har mulighed for at få informationer om det. Men du skal vide, at på et tidspunkt, kommer der oplysninger eller resultater, og de kommer til at lande i din entré.

Kvinderne får en oplevelse af, at de intet kan gøre. De op-

lever at miste kontrollen. Det bidrager til et brud med deres selvforståelse, fordi det kan være vanskeligt at finde frem til en mening, på et grundlag, de ikke selv kan øve indflydelse på.

En fortællings ugyldighed

Undersøgelsen viser desuden, at afsluttes efterforskningsperioden, uden at der rejses tiltale mod gerningsmanden, får det store konsekvenser for kvindernes selvforståelse og retfærdighedsfølelse. Mere end 80 % af de sager om voldtægt, der anmeldes til politiet, kommer aldrig for en domstol. De fleste henlægges på bevisets stilling. Kvinden sagde ét, manden noget andet.

Det bliver tydeligt i undersøgelsen, at kvinderne på kvalitativ anden måde skal i gang med at forhandle deres selvfortælling i mødet med familie, venner og andre, når deres sag henlægges. De skal delagtiggøre dem i resultatet, og de skal forholde sig til de reaktioner, de møder. De skal udholde andres kommentarer, risikere mistro fra omgivelserne og leve med den tvivl, som afgørelsen kan komme til at rejse. Frygten for ikke at blive anerkendt eller fundet troværdige i deres sociale netværk, er nu en faktor, der får indflydelse på kvindernes nye situation. At anmelde har ikke ført til oprejsning. Det har tværtimod medført, at den historie, de nu skal til at fortælle, er en historie, der skal begynde et nyt sted.

I forbindelse med det seksuelle overgreb, brød kvindernes historie midlertidigt sammen til fordel for en dominerende historie om at være blevet voldtaget. Når sagen henlægges, bryder en anden historie sammen: Historien om troen på retfærdighed. Det bliver til en fortælling om, at retfærdighed ikke findes. For nogle af kvinderne bliver politiet til fjender. For andre, er det retssystemet generelt, der må forkastes i forsøget på at genoprette et (tro-)værdigt og acceptabelt selv billede. Det har ikke givet mening at anmelde.

Kvinderne kommer til at stå i et tomrum, hvor følelsen af meningsløshed igen tager over. Foran står en lang rejse, hvor begreber som mening og retfærdighed skal findes for at kunne skabe et acceptabelt selv billede. Og kvinderne skal søge i sammenhænge uden for retssystemet.

Hvad er der på spil?

I undersøgelsen tydeliggøres det, hvor stort et pres der ligger på kvinderne i forbindelse med retssagen. Formuleret som: Hvis jeg gør det godt, vil andre kunne forstå, hvorfor han skal straffes. Men hvis jeg ikke gør det godt, så ...!

Op til og undervejs i retssagen giver mange kvinder udtryk for en frygt for, at gerningsmanden ikke dømmes. Hvis han ikke dømmes, så skrider det meningsgrundlag, de har bygget op, og det kan igen give anledning til, at der sættes spørgsmålstegn ved deres selv billede og evne til at handle rigtigt.

Kvinderne ved, at der er dele af deres fortælling om at være blevet udsat for et seksuelt overgreb der, i forbindelse med retssagen, vil være mere værdifulde og legitime end andre. Normalt spørger vi om det vi ikke ved, men i retten bliver der spurgt til noget bestemt. Det er så at sige det sproglige udtryk hos kvinderne, der skal bære præstationen. Kvindernes vidneudsagn er måske oven i købet det eneste bevis i sagen. Kvinderne skal komme med en forklaring, der skal udsættes for udspørgen og vurdering. Og ikke mindst skal kvindernes forklaring underlægges et offentligt troværdighedskriterium.

Sandhed og konsekvens

"Det sværeste var at fortælle om voldtægten. Det var helt forfærdeligt. Jeg følte mig blottet, rigtig, rigtig meget. På en måde sidder man med en følelse af den totale magtesløshed hele tiden. Man sidder, og man skal bare stå model til alt for meget. Man skal være sød, man skal svare på spørgsmål, og der er en masse mennesker, der bare sidder der og kigger på en. Det er ligesom at få pisk i gamle dage, hvor alle bare kunne sidde og se på, at man blev mere og mere smadret."

Flere af kvinderne beskriver, hvordan de føler sig pinligt berørt og blottet, når de skal afgive forklaring, især forklaringen om selve det seksuelle element af overgrebet, ikke blot over for repræsentanter for retssystemet og over for tilhørere, men i særdeleshed over for tiltalte. Visheden om tiltaltes tilstedeværelse, hvad enten han konkret er til stede i retssalen eller han sidder udenfor og lytter, bliver det seksuelle overgreb transformeret til en italesættelse, der skærper følelsen af udsathed og ydmygelse hos kvinderne.

Flere af kvinderne beskriver, at den seksuelle krænkelse mærkes tydeligere i forbindelse med deres afgivelse af forklaring, ▶▶▶

► ► ► end den tidligere har gjort det, efter at de har anmeldt den. Samtidig sidder de med visheden om, at de, der sidder og lytter til deres historie, også har lyttet til hans historie. Sandsynligvis en historie om, at kvinderne selv ønskede den seksuelle akt. Han har fortalt en anden historie end deres.

Tiltaltes tilstedeværelse og kvindernes oplevelse af, at der fra systemets side ydes mere omsorg og respekt for tiltaltes position, medfører, at kvinderne kan komme til at svaje som siv i vinden, alt efter hvad de mener at opfatte og forestiller sig, at de i situationen får respons på. Tvivlen og frygten for ikke at virke troværdige, bliver nogle af de parametre, der lægges til grund for deres vurdering af selve situationen i retssalen og det efterfølgende forløb.

Dommen som den endelige konsekvens udtrykker de fleste kvinder sig anerkendende omkring. De gør sig overvejelser om straf og dommens længde, men nok så meget lægger de vægt på, at der er truffet en afgørelse, der er i overensstemmelse med og berigtiger deres egen fortælling om det, der er sket.

Som en kvinde siger: "Man har altid den der tvivl. Selv om halvfems procent inden i én siger, at overgrebet ikke var i orden, så er der alligevel ti procent, der til det sidste får én til at tvivle på, om man har opfattet situationen rigtigt. Jeg tror især, det handler om, at det kan være så svært at forlige sig med, at et andet menneske kan gøre sådan mod én. Det er, som om det sætter 'det normale' ud af funktion."

"Det har været en fordel for mig, at han er blevet dømt, for så har andre også anerkendt, at en fuldstændig absurd handling har fundet sted. Det har gjort hele oplevelsen mere konkret og rigtig og lettere at forholde sig til. Det er sådan, jeg har det inde i mig selv. Det burde ikke gøre en forskel, men det gør en kæmpe forskel, at man er blevet taget seriøst."

Anerkendelse

Undersøgelsen dokumenterer, at politi, advokater og dommers adfærd i mødet med den kvinde, der anmelder det seksu-

elle overgreb, både påvirker den betydning, som hun tillægger overgrebet, og hendes selvopfattelse. Det seksuelle overgreb afstedkommer reaktioner, der sætter deres præg på tiden derefter og på den måde, kvinder interagerer med deres omgivelser.

I det seksuelle overgreb fik kvinderne frataget deres ret til at bestemme over deres krop og liv. I mødet med politiet og domstolene kan kvinderne atter opleve at blive sat ud af spillet og fastholdt i en magtesløs og passiv position.

Spørger man kvinderne om, hvad de kunne have ønsket sig anderledes i deres møde med politi og retsvæsen, peger de alle på én ting: Et mere personligt udtryk for og tilkendegivelse af, at de befinder sig i en svær situation. De søger medmenneskelighed og bevarelse af værdighed. En positiv kommentar, et smil, en hånd på en skulder kan være medvirkende til, at en ellers ubehagelig oplevelse mildnes og bliver til et møde med respekt og en attitude, der signalerer: "Der er sket dig noget, som ikke må ske. Du er kommet det rigtige sted hen. Nu skal vi gøre, hvad vi kan, for at opklare forbrydelsen og hjælpe dig på vej."

Kvinderne har brug for hjælp til at udbygge deres historie om at være blevet voldtaget med billedet af at være et menneske, der anerkendes. For kvinder handler det ikke kun om at afgive forklaring over for politiet og i retten eller om manden bliver dømt.

Anerkendelse bliver det lod på vægtskålen, der kan afbalancere en følelsesmæssigt belastende situation, også når en gerningsmand ikke dømmes for det, han har gjort. En professionel og empatisk politimand, fysiske rammer, der tilgodeser den følelsesmæssige tilstand, kvinderne er i, fortløbende ajourføring om sagens gang, hurtig sagsbehandling og en værdig behandling i retssalen er af lige så stor betydning som sagens udfald.

Anitta Guldborg, cand.psych.

Ansæt på Center for Voldtægtsofre, København